

Fanget i stereo- typiene

Minoritetsgutters erfaringer
med å vokse opp i Norge

»» Av Marianne Gulli og Minela Košuta

Minoritetsnorske gutter og menn opplever ofte negative forventninger i kombinasjon med krav om å ta seg sammen. Resultatet kan bli en tristhet, redsel og ensomhet som aldri blir synlig for de som er satt til å hjelpe.

Mange minoritetsnorske gutter får ikke den støtten de trenger, verken hjemme eller på skolen. Det kan være unge menn som er utagerende, har utfordringer med rus, slåss mye og sliter med konsentrasjonen, kommer for sent, plager andre på skolen, har dårlig kontakt med lærere og andre voksne eller oppleves som respektløse og vanskelige å bygge tillit til. Men vi må huske at de også er mye mer enn dette.

Følgende sitater er fra en av

fagarbeiderne som uttaler seg i rapporten *Invadert og forlatt* (2021):

Disse guttene sliter veldig med troen på seg selv. Og det kommer dessverre mye ifra skolen, fordi verdien til en elev blir satt på karakterer. Og dette her er gutter som gjerne ikke får mye hjelp hjemmefra med skolearbeidet. Det er ikke status i miljøet de er i å være god på skolen. Og når de ikke gjerne vet hvordan de legger inn innsatsen selv, og lærerne til slutt ikke orker å legge inn innsatsen hos dem, for det krever mer å se disse guttene.

Og dette er hvordan en ung minoritetsnorsk mann beskriver sine erfaringer:

Når jeg gikk på ungdomsskolen støttet aldri lærerne meg. Det har alltid vært sånn at «du har ikke framtid», det har jeg hørt siden jeg var barn, «du har ikke framtid, du er dum, du er dritt, du er tulling, du er kriminell». De har alltid sagt «du ender i fengsel før du er 18». Så ...

Gjennom artikkelen skal vi trekke frem noen av hovedfunnene fra rapporten, med vekt på de unge mennenes møter med ansatte i skole og hjelpeapparat.¹

Begrensninger av unge minoritetsnorske menn

I rapporten *Invadert og forlatt* har vi sett på hvilke begrensninger av livet unge minoritetsnorske menn opplever, og hvordan det påvirker deres psykiske helse.

Studien bygger på intervjuer med ti unge minoritetsnorske menn og fokusgruppeintervjuer med fagarbeidere. Det er informantene som er den bærende stemmen, og de viser hvordan de opplever sammensatte prosesser av forventninger, press og vold som utspiller seg i interaksjon mellom enkeltpersoner, familiene og storsamfunnet.

At minoritetsnorske ungdommer opplever restriksjoner på ulike områder av livet, har vært synlig i den offentlige diskusjonen og dokumentert gjennom forskning, medier og sivilsamfunnet. Det omtales ofte som *negativ sosial kontroll* og viser til foreldres restriksjoner over utdanning, fritid, partnervalg og seksualitet (Friberg og Bjørnset, 2019; Liversage & Prestgaard Christensen, 2017; Smette, Hyggen & Bredal, 2021). Det finnes lite forskning på menn (se for eksempel Bredal, 2011; Schlytter & Rexvid, 2016), ettersom kunnskapen på feltet tar utgangspunkt i kvinnes liv og forståelse av tematikken, der menn beskrives som utøvere av kontrollen. Konsekvensen av at vi mangler forskning som tar utgangspunkt i menn og gutters erfaring, er at det

ikke er nok kompetanse om det de går gjennom, og at vi ikke fanger opp hva som skjer (Lynggard, 2010). Av denne og flere grunner har vi gått inn i arbeidet med en åpen definisjon. Vi har latt informantene definere hva som begrenser dem, og hvilke utfordringer det har ført til.

Informantene har snakket om migrasjonshistorier med tilhørende relasjoner, familier og omstendigheter i endring. De forteller om et sosioøkonomisk utenforskap gjennom beskrivelser av sin oppvekst. Noen forteller om begrensninger fra familien, de fleste forteller om erfaringer med vold og omsorgssvikt. Det er fortellinger om identitetsdannelse, om sårbarhet ved å oppleve mye vondt, og om utfordringer med å håndtere dette. De forteller også om sterke forventninger til mansrollen som forvaltes både av familie, av venner og i oppvekstmiljøet.

Krenkelsene de opplever, har vært vanskelig å plassere utelukkende innenfor begrepet *negativ sosial kontroll*. Derfor har det vært viktig å vise alle begrensninger de opplever som påvirker deres psykiske helse.

Stereotypier og misanerkjennelse

Sitatene i starten av denne artikkelen er beskrivende for hvordan informantene blir møtt av omgivelsene. Det er møter preget av stereotypier, misanerkjennelse² og mangel på respekt. Det kan være stygge blikk, nedlatende kommentarer basert på hudfarge og antatt landtilhørighet eller religion så vel som manglende støtte og reaksjoner fra omgivelsene rundt. Det presser dem inn i roller de ikke ønsker eller har valgt selv, og legger sterke begrensninger på dem. For mange er det den sterkeste begrensningen de opplever.

[...] nå føler jeg på grunn av at jeg ser sånn her ut, så må jeg være ekstra snill, så folk skal forstå at jeg er et snilt menneske.

Deres minoritetsidentitet er ikke noe de kan forlate, og de må derfor forholde seg til stereotypien hele tiden. Sitatet viser hvordan informantens fremtoning blir hans strategi for å motbevise stereotypien han møter, og hvordan han aktivt må forholde seg til denne.

Mange av fortellingene handler om erfaringer fra skolen, noe som er naturlig i lys av hvor mye tid de tilbringer nettopp her. Dessverre er skolen for mange av dem et rom som forsterker et utenforskap de føler på i samfunnet. De har ønske om å lykkes, men mangler støtte. Flere beskriver hvordan motivasjon var viktigere enn faglig hjelp. For én informant var kroppsoving det eneste faget han ble

motivert til og gjorde det bra i. I andre fag følte han at lærerne hadde gitt ham opp. En annen forteller at han til tider ufrivillig deltok i vold, og at det bidro til en ytterligere stereotypisering:

Også virka det som om grunn av utseendet mitt, på grunn av jeg er en høy utenlandsk gutt og har litt mørk stemme, og ... kan se litt macho ut, så var lærerne sånn ... at jeg ikke har framtid omtrent.

Andre informanter viser hvordan lærere gjennom sine handlinger understreker deres *annerledeshet* og får dem til å føle seg mindreverdige. Én forteller hvordan han ba om å få utdypet et tema under en time med en ekstern foredragsholder, hvorpå læreren brukte hans minoritetsbakgrunn for å forklare for foredragsholderen hvorfor han stilte spørsmålet.

Å hele tiden måtte forholde seg til stereotypien gir dem begrensede muligheter til å utvikle seg selv og sin egen identitet. En helsefagarbeider beskriver hvordan minoritetsguttene opplever at det fins veldig få alternativer for hva de kan være:

For majoritetsguttene er det utallige måter å være gutt på. Men for den synlige etniske minoritetsguttene så vet jeg om 2–3 grove kategorier. Det er den undertrykkende, potensielt kriminelle gutten, så har du den skoleflinke gutten, og så har du den religiøse. Det er få kategorier å falle inn i. [...] og det er få måter å være den gutten du er og finne den identiteten på.

Hvordan de blir oppfattet av omgivelsene, påvirker likevel hvilken retning de utvikler seg i. Det påvirker også deres motivasjon og lyst, som er nødvendig for å mestre og fungere på flere områder i livet.

Psykisk helse

Jeg har aldri vært en skolegutt. Jeg var en veldig urolig gutt. Jeg klarte ikke sitte mye ned og sånt. Jeg var veldig redd og veldig usikker på meg selv. Fordi jeg har flyttet til et helt nytt land, alt er nytt for meg. Jeg kjenner ikke de folkene, det blir liksom urolig for meg. Jeg blir liksom redd.

Materialet vårt viser gutter som bærer på traumer, vonde erfaringer og smerter, og flere forteller om en uro i kroppen som får konsekvenser i hverdagen deres. I tillegg til uro er sinne fremtredende. Flere forteller om sinne over urett de

blir utsatt for, og hvordan de føler utrygghet eller mistillit til folk rundt seg. Det er en tung bagasje de bærer med seg og må forholde seg til, samtidig som de ønsker å fungere normalt.

Noen informanter har isolert seg med de vonde følelsene og erfaringene. Andre har ikke hatt noen som de kunne ha snakket med. Andre igjen velger bevisst å ikke snakke om problemene for å unngå de vanskelige følelsene. Uavhengig av hvilke strategier de velger for seg selv, så forholder de seg til følelsene og konsekvensene av det de har opplevd. Det å utøve selvbeherskelse blir også noe som sliter på informantene.

Når du er så liten når du opplever alt det der, kanskje det ikke påvirker deg der og da, men det påvirker deg i livet ditt. [...] Hvorfor har ikke jeg hatt den vanlige ungdoms, barnetiden min, der jeg vokser opp og føler at jeg er en ungdom liksom. Jeg har aldri hatt det, skjønner du.

Barne- og ungdomstiden er en viktig utviklingstid. Flere av guttene har «mistet» denne perioden, og befinner seg i en helt ekstraordinær situasjon, der de både skal bearbeide traumer og vanskelige erfaringer og samtidig lære seg selv å kjenne på ny.

Samtidig skjer dette i en kontekst der de bærer på akkumulerte erfaringer med strenge forventninger og misanerkjennelse fra flere hold, kombinert med manglende rom eller muligheter til å forvalte alle disse følelsene. Som konsekvens har mange informanter utagert. For noen har det eskalert til en aggressiv og voldelig atferd.

En informant forteller hvordan det å møte krenkelser på så mange områder har gitt han få andre alternativer enn å aktivt kreve respekt gjennom vold.

De ulike fellesskapene som informantene inngår i, har vært både konstruktive og ødeleggende, noen ganger på samme tid. Informantene opplever utenforskap og diskriminering på noen arenaer, og opplever tilhørighet og fellesskap på andre. Ofte er det nettopp en følelse av utenforskap som binder folk sammen og gjør at fellesskapene kan oppstå og overleve.

Noen av dem har havnet i tungt belastede miljøer. Vi forstår dette som fellesskap som er blitt til som en konsekvens av utenforskapet. En informant svarer på spørsmålet om hvordan han havnet i et voldelig, kriminelt og rusbelastet miljø: «Flere som meg med hat som fant hverandre».

Vold og utagerende atferd forstår vi som en måte å ta tilbake makt på, men det kan også knyttes til forventningene om mansrollen. Det er ikke «lov» å være lei seg som gutt,

så da kan du bli sint. I samfunnet ellers er det å være sint ikke særlig akseptert. Dermed blir deres måte å håndtere frustrasjoner og følelser på underkjent av omgivelsene. Det blir enda en faktor som knytter guttene til stereotypien om dem.

Informantene har ulike motivasjoner for å slåss, og volden har ulike funksjoner. For noen er det også en måte å kommunisere på:

Jeg sa ifra på ganske mange andre måter. På barneskolen krangla jeg mye. Da burde de jo kunne se det på en måte. Med de gjorde jo ikke det.

Hvilken hjelp har de fått

Jeg husker faktisk at hun var en av de lærerne som redda livet mitt på en måte. Hun sa «ja, det kan vi fikse», [...] for første gang så møtte jeg faktisk en lærer som brydde seg.

Noen av informanter forteller om god hjelp fra ansatte i skolen og hjelpeapparatet. Det handler om voksne som ser forbi eventuell utagerende atferd og stereotypier, og møter dem med respekt.

Et annet kjennetegn ved de gode hjelpere er at de strekker seg lengre. Det skjer for eksempel hos enkelte lærere

som gir fritak fra heldagsprøver og gir karakter basert på tidligere prestasjoner, eller legger til rette for ekstra oppfølging på elevens premisser. Denne «forskjellsbehandlingen» fremheves som viktig.

Men informantene bærer med seg mange negative erfaringer. Det er beretninger om manglende oppfølging, misforståelser, overdrevne reaksjoner og fosterfamilier og institusjoner preget av overgrep og vold.

Det er opplevelser av å bli overkjørt og å ikke bli hørt. Dette vitner om kommunikasjonssvikt og at lærere og ansatte ikke har hatt tilstrekkelig kompetanse til å møte dem. Som konsekvens sitter informantene igjen med en opplevelse av å ikke bli trodd og ikke ha fått den hjelpen de trengte.

Kommunikasjonssvikten henger i flere tilfeller tett sammen med stereotypier som også reproduseres i hjelpeapparatet. Disse hindrer dem i å se hva mennene faktisk sliter med, og å gi tilstrekkelig oppfølging.

Det å føle seg stigmatisert av de som skal hjelpe, er ydmykende. I tillegg forsterker det erfaringene med stereotypiseringen de bærer med seg fra tidligere. Når institusjoner blir enda en arena der de blir snakket om, og ikke med, så blir det vanskelig å få og å ta imot hjelp.

Informanter forteller at dårlig håndtering av deres utfordringer gjorde at de mistet tillit til skolen og hjelpeapparatet. De samlede erfaringene etterlater guttene med en opplevelse av at det norske systemet blir nok en arena hvor de blir fratatt mulighet til å definere seg selv og bestemme over eget liv. Samtidig ønsker disse unge mennene å snakke så lenge de blir spurt, hørt og trodd på. Det å fortelle om utfordringer kan være særlig vanskelig for unge menn som er vokst opp med forventninger om selvbeherskelse og selvstendiggjøring. I så måte kan det like mye handle om (mangel på) tillit, trygge relasjoner og noen å åpne seg overfor.

Invadert og forlatt

Fordi jeg har ikke følt meg fri, jeg har aldri følt meg fri. Det har alltid vært mennesker som har blandet seg i livet mitt [...] Folk ville hjelpe meg ved å blande seg i livet mitt, og jeg har liksom ikke spurt om noe. Jeg skjønner at de, eller jeg vil ha fred i mitt liv, skjønner du. Jeg vil liksom gjøre det jeg føler jeg vil gjøre, ikke det folk føler for meg.

Sitatet oppsummerer det som har kommet frem i datamaterialet vårt: De unge mennene er invadert med forventninger, fordommer og stereotypier fra hjemmet, nærmiljøet, hjelpeapparatet og samfunnet.

I familien møter de forventninger og krav om hvordan de skal være som sønner, brødre og minoritetsmenn i Norge. Forventningene innebærer et økonomisk og emosjonelt ansvar som blir særlig tungt for dem å leve opp til når de lever i økonomisk utenforskap. Foreldre- og søskenrestriksjoner fratrukker dem mulighet til å ta valg som angår dem, og mulighet til å lære å ta trygge valg for seg selv. Volden de blir utsatt for, er en kroppslig invadering for å få dem til å oppføre seg slik andre forventer av dem.

Hvis det hadde vært snakk om begrensninger bare noen steder, for eksempel i hjemmet, men at de hadde opplevd resten av oppvekstmiljøet som et sted der de kunne møte anerkjennelse, frihet og tillit, så ville dette vært enklere å håndtere. Men hele storsamfunnet møter dem med forventninger og stereotypier om hva minoritetsmenn er. Stereotypien reduserer dem til en representant for en gruppe og begrenser deres muligheter for å definere hvem ønsker å være i sine liv.

For hvert «lag» av forventninger blir mulighetsrommet deres mindre. Når rommet blir mindre, øker frustrasjonene og stresset. De strukturelle rammer gir dem ikke mulighet til å håndtere disse følelsene, og resultatet blir utagering, eller «innagering». Følelsesuttrykkene som kommer til syne, blir ofte oppfattet som selve problemet. De blir sett på som voldelige, utagerende eller kriminelle. Å bli møtt med misanerkjennelse og fremmedgjøring av personer som i utgangspunktet skal hjelpe, bygger opp under ett «oss og dem» som forsterker forventningspresset, skaper mistillit og lukker mulighetsrommet. Når de i liten grad opplever å bli tatt med på beslutninger om livet sitt i møte med skole og hjelpeapparat, blir hjelpeinstansen enda en arena der de opplever å bli bestemt over.

Samtidig er de i stor grad forlatt. Informantene forventes å ta ansvar og håndtere problemer og utfordringer selv. Når skole, hjelpeapparat og andre ansvarlige voksenpersoner ikke ser dem, så utløser de ikke den hjelpen de trenger. Slik blir de usynlige som ofre og utsatt, og forlatt ved å ikke få hjelp.

Og de har ofte ikke blitt gitt noe språk til å beskrive eller utforske seg selv, og har få selvrefleksjonsmuligheter. Å lære dem dette samt hvordan sette grenser selv og å gi dem gode

verktøy for å bearbeide utfordringer, sorger og traumer de bærer med seg, kunne gjort dem rustet til å håndtere nåtiden og framtiden bedre.

For å forstå hva som begrenser mennesker, og kunne gi likeverdige tjenester, så må vi lytte til hva de selv ser på som begrensninger i sine liv og gi dem mulighet til å ta tilbake definisjonsmakten over seg selv.

NOTER

- 1 Rapporten er tilgjengelig på www.kun.no.
- 2 Misankjennelse: å ikke bli møtt med anerkjennelse og respekt for den du opplever at du er (se Bredal, 2011).

LITTERATUR

- BREDAL, A. (2011) *Mellom makt og avmakt. Om unge menn, tvangs-ekteskap, vold og kontroll*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- FRIBERG, J.H. & BJØRNSET, M. (2019) *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*. Oslo: Fafo.
- LIVERSAGE, A. & PRÆSTEGAARD CHRISTENSEN, C. (2017). *Etniske minoritetsunge i Danmark: En undersøgelse af årgang 1995*. (SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd 17:08). Hentet fra www.vive.dk/media/pure/6725/748158
- LYNGGARD, T. (RED.). (2010). *Likestilling og minoritetsungdom i Norden med fokus på sosial kontroll*. NIKK. Hentet fra https://www.nikk.no/wp-content/uploads/NIKKpub2010_k%C3%B8n-og-etnicitet_Likestilling-minoritetsungdom.pdf
- SCHLYTTER, A. & REXVID, D. (2016). *Måns heder: Att vara både offer och förövare*. Lund: Studentlitteratur AB.
- SMETTE, I., HYGGEN, C. & BREDAL, A. (2021) Foreldrerestriksjoner blant minoritetsungdom omfang og mønstre i og utenfor skolen. *Tidsskrift for samfunnsforskning* (62)1.

»» Marianne Gulli er feminist og statsviter og jobber som rådgiver ved Likestillingscenteret KUN. Der leder hun faggruppa om kjønns- og seksualitetsmangfold ved siden av å jobbe med tema knyttet til rasisme og voldsforebygging.

»» Minela Košuta er utdannet sosiolog og jobber som rådgiver ved Likestillingscenteret KUN. Hennes arbeidsfelt er kompetanseområdene vold, utenforskap og likeverdige tjenester i kjønns- og minoritetsperspektiv.